

AKİDETÜ İBN DAKİKİ'L-İD

(عقيدة ابن دقيق العيد)

Şâfiî âlimlerinden Takıyyüddin
Muhammed b. Ali b. Dakiku'l-İd'in
(ö. 702/1302)
akaide dair risâlesi.

Kâtip Çelebi tarafından İbn Dakiku'l-İd'e nisbet edilen (bk. *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1157) risâle ilâhiyyât*, nübüvvât*, sem'îyyât* ve imâmet konularından oluşur. Âlemin yaratılışı bahsi ile başlayan ilâhiyyât kısmında, hudûs delili açıklandıktan sonra Allah'ın sıfatları, yön ve mekândan tenzihi, istivâ*, irade hürriyeti, Allah'ın görülmesi (rû'yetullah*), kulların fiilleri ve Allah hakkında mecburiyet (vücûb* alellah) fikrinin reddi gibi konular anlatılır. Nübüvvât kısmında, peygamberliğin mucize ile ispatı, Hz. Muhammed'in nübüvveti ve Kur'an'ın i'câz* yönleri kısaca zikredilir. Risâle, naslarnın bildirdiği ve aklın mümkün gördüğü sem'îyyât konularını sıraladıktan sonra ilk dört halifenin fazilet sırası ve imâmetin şartları bahsiyle sona erer. Eserin bugüne kadar rastlanan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 1803/3).

Sekiz varaktan oluşan risâlenin büyük bir kısmı Allah'ın sıfatları konusuyla ilgilidir. Ehl-i sünnet akidesini işleyen bu küçük risâlenin bilinen tek şerhi İbrahim b. Ebû Şerîf el-Kudsî'nin *el-'İkdû'n-na-zîd* adlı eseridir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Dakiku'l-İd, 'Akide, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1803/3, vr. 60^b vd.; *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1157; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 25.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

AKİDETÜ İBNİ'L-ARABİ

(bk. AKÂİDÜ İBNİ'L-ARABİ).

AKİDETÜ İBNİ'L-HÂCİB

(عقيدة ابن الحاجب)

Mâlikî âlimlerinden
Ebû Amr Osman b. Ömer b. Hâcib'in
(ö. 646/1248)
akaide dair risâlesi.

Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî (bk. 'Umdetü ehli't-tevfîk, vr. 87^a), Kâtip Çelebi (bk. *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1157), İsmâil Paşa (bk. *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 655) ve Brockelmann (bk. *GAL Suppl.*, I, 539) tarafından

İbnü'l-Hâcib'e nisbet edilen risâle ilâhiyyât*, nübüvvât* ve sem'îyyât* konularından oluşur. İmanın tarifi ile başlayan risâlede Allah'ın selbî, sübûtî ve haberî sıfatları selef ile Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre özetlenir ve sıfat-ı hâliyyeye kısaca temas edilir. Allah'ın görülmesinin (rû'yetullah*) hak olduğu, bir görüşe göre Allah'ın vech, yed ve istivâ sıfatlarının mevcut olduğu, diğer bir görüşe göre ise mekândan müstağni olması gerektiği ifade edilir. İrade, rahmet ve rızâ sıfatlarından başka kerem sıfatının bulunduğu belirtildikten sonra kulun fiillerini Allah'ın yarattığı, hüsün* ve kubh*un şer'i olduğu, kulun amellerinin mükâfat ve ceza için gerçek sebep teşkil etmediği anlatılır. Nübüvvât bahsinde Hz. Muhammed'in mucize ile ispatlanan peygamberliğinin diğer peygamberler için delil teşkil ettiği belirtilerek ismet* sıfatının peygamberlikten önce de sabit olduğuna işaret edilir. Sem'îyyât kısmında kabir azabı ve nimeti, cismanî diriliş, sırat, mizan, şefa'at, cennet ve cehennem gibi âhiret hallerinin gerçek olduğuna, ayrıca iman ve küfür meselelerine temas eden risâle imâmet konusuyla sona erer.

Büyük boy iki varak tutarındaki 'Akîdetü İbni'l-Hâcib, delillere başvurulmadan düzenlenen bir eserdir. Selef ve halefin telakkilerini özetleyip ittifak ve ihtilâf noktalarını belirtmesi ve müellifin tercihlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynaklar 'Akîdetü İbni'l-Hâcib'e dört şerh yapıldığını kaydeder: 1. Sübkî'nin *Şerhu 'Akîdeti İbni'l-Hâcib*'i (bk. Zebîdî, II, 94). 2. Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû'l-Fazl Kâsım'ın *Tahrîrû'l-me'telib limâ tezâmmenethü 'Akîdetü İbni'l-Hâcib*'i (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1702/1). Büyük boy yetmiş sekiz varak olan eserin girişinde akaid ve kelâm ilimlerinin tarifi, önemli kelâm temimleri, varlık ve âlem telakkileri, hadisler göre kâinatın başlangıcı açıklandıktan sonra risâle hadis, kelâm ve tasavvuf âlimlerinin görüşleri dikkate alınarak şerhedilir. Bu şerh, itikadî konuları her üç telakkiye göre açıklaması bakımından önemli bir eserdir. 3. Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Zekerîyyâ et-Tilimsânî'nin *Buğyetü'l-tâlib fi şerhi 'Akîdeti İbni'l-Hâcib* adlı şerhi. 4. Ahmed b. Abbas b. Ebû Mindil el-Vehrânî'nin *Buğyetü'l-hâtır ve gunyetü'n-na-zîr 'alâ 'Akîdeti İbni'l-Hâcib*'i.

'Akîdetü İbni'l-Hâcib (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1702/2, vr. 79^b-80^a)

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hâcib, *‘Akıde*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1702/2, vr. 79^b-80^a; Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû'l-Fazl, *Tahrîrü'l-me-tâlib*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1702/1; Senûsî, *‘Umdetü ehli't-tevfiq*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2430, vr. 87^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1157; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, II, 94; *İzâhu'l-meknûn*, I, 186; *Hedîyyetü'l-‘arîfîn*, I, 655; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 539.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

el-AKİDETÜ'n-NİZÂMİYYE

(العقيدة النظامية)

Eş'arî âlimlerinden Ebû'l-Meâlî
el-Cüveynî'nin
(ö. 478/1085)
akaid dair risâlesi.

Cüveynî'nin Nizâmülmülk'e takdim etmek üzere yazdığı için *el-‘Akıdetü'n-Nizâmiyye fi erkânî'l-İslâmiyye* adını verdiği eserin aslı, adından da anlaşılacağı üzere, temel itikad ve fıkıh konularını ihtiva etmekteydi. Eser Cüveynî'den Gazzâlî'ye, ondan da Eş'arî kelâmcılarından Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye geçmiş, İbnü'l-Arabî kitaptan Şâfiîler dışındaki müslümanların da faydalanmalarını sağlamak düşüncesiyle fıkıh konularını çıkararak geri kalan kısmını müstakil bir akaid risâlesi haline getirmiş ve eser onun ihtisar etmiş olduğu bu yeni şekliyle günümüze kadar gelmiştir (bk. Ammar Tâlibî, I, 259).

el-‘Akıdetü'n-Nizâmiyye, klasik kelâm kitaplarından farklı bir üslup taşır. Cüveynî, *eş-Şâmil* ve *el-İrşâd*'ını kelâm metoduna göre telif ettiği halde, ashap ve tâbiînin akaid konularında te'vile baş vurmamış olmalarını dikkate alarak *el-‘Akıdetü'n-Nizâmiyye*'de bu selef metodunu seçmiş, temel ilke olarak teslimiyeti (tefvîz*) benimsemiştir. Risâlede akli hükümlerle zarûrât-ı dîniyye* nin yer aldığı bir girişten sonra ilâhiyyât*, nübüvvât* ve sem'îyyât* bahisleri incelenmiş, Allah'ın sıfatları ile ilgili olarak ortaya konan genel prensipler yer yer hadislere dayandırılmıştır. Haberî sıfatları te'vil etmemekle beraber teşbih* ve tecsîm* den de kaçınan müellif, "ciltler dolusu kitaplarla ifade edilecek bilgilerden daha faydalı" diye nitelendirdiği "âlemin hudûsü" konusunu, tabiatçı filozofların görüşlerini de dikkate alarak çağdaşlarına nisbetle orijinal bir tarzda işlemiş; ilâhiyyât ve kulların fiilleri konularında Mu'tezile'yi, nübüvvât kısmında ise Brahmanizm'i tenkit et-

miş; Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat ederken Kur'an'ın i'câz yönünü, Allah Teâlâ'nın insanları Kur'an'ın benzerini meydana getirme gücünden yoksun bırakması (sarfe*) ile izah etmiştir.

Cüveynî'nin son eseri olan *el-‘Akıdetü'n-Nizâmiyye*, onun kelâm metodu karşısındaki son tavrına ışık tutması bakımından büyük önem taşır. Risâlenin Ebû Bekir İbnü'l-Arabî hattıyla yazılan nüshası Escorial Kütüphanesi'nde mevcuttur (bk. Brockelmann, I, 673). Bu nüsha, M. Zâhid Kevserî tarafından bir mukaddimeyle birlikte, yer yer tenkitler ve şerh mahiyetinde notlar konulmak suretiyle ilk defa 1948'de Kahire'de yayımlanmıştır. Daha sonra Ahmed Hicâzî es-Sekkâ eseri, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir nüshasıyla (III. Ahmed, nr. 1237) Kevserî neşrini karşılaştırıp metnini ayrıntılı bir şekilde tahlil ederek yeniden yayımlamıştır (Kahire 1398/1978). Eser Helmut Klopfer tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (1958).

BİBLİYOGRAFYA :

Sübkî, *Tabakât*, V, 191; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 673; M. Zâhid Kevserî, *el-‘Akıdetü'n-Nizâmiyye* [Cüveynî], Kahire 1367/1948, Giriş, s. 3-6; Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, a.e., Kahire 1398/1978, Giriş, s. 3; Ammâr Tâlibî, *Âra'ü Ebî Bekr b. el-‘Arabî*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-Vataniyye), I, 259.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

AKİDETÜ's-SENÜSİ

(bk. AKÂİDÜ's-SENÜSİ).

el-AKİDETÜ's-ŞEYBÂNİYYE

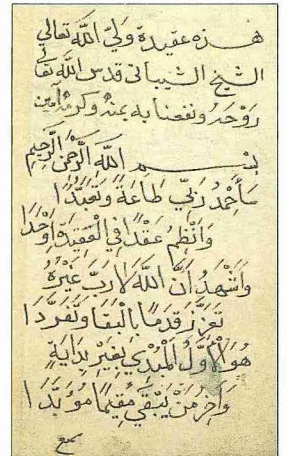
(العقيدة الشيبانية)

Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden
Ebû Muhammed Yûnus
b. Yûsuf eş-Şeybânî'nin
(ö. 619/1222)

akaid dair manzum risâlesi.

Kâtip Çelebi, *el-‘Akıdetü's-Şeybâniyye*'yi İmâm-ı Âzam'ın öğrencisi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye (ö. 187/803) nisbet eder (bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1142). Brockelmann ve Fuat Sezgin de aynı görüşü paylaşırlar (bk. *GAL Suppl.*, I, 291; *GAS*, I, 432). Ne var ki İmâm Muhammed'in hayatı ve eserlerinden bahseden tabakat kitapları ona ait böyle bir risâlenin varlığından söz etmemektedir (bk. Saymerî, s. 120-130; Kureşî, III, 122-127; Leknevî, s. 163). İmâm Muhammed hakkında bir monografi yazan M. Zâhid Kevserî de onun eserleri arasında *el-‘Akı-*

detü's-Şeybâniyye'yi zikretmemektedir (bk. *Bulâğu'l-emânî*, s. 77-85). Risâlenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 3001/2) bulunan nüshasının müstensihî Muhammed b. Ali es-Sirmânî eş-Şâfiî el-Kâdirî, "Bu, veliyyullah Şeyh Şeybânî'nin (kaddesallahu rûhah) akidesidir" demektedir. Başka bir yazmanın müstensihî olan Osman b. Yahyâ da müellif adını Şeyh Şeybânî şeklinde kaydetmektedir (Pertev Paşa Ktp., nr. 626, vr. 346^a). "Şeyh", "veliyyullah", "kaddesallahu rûhah" gibi unvan ve ifadelerin genellikle sûfiler hakkında kullanıldığı göz önüne alındığında, kaynaklarda *el-‘Akıdetü's-Şeybâniyye* adıyla bilinen risâlenin fakih olan Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye değil, mutasavvıf olarak tanınan Şeyh Ebû Muhammed Yûnus b. Yûsuf eş-Şeybânî'ye ait olması ihtimali ağırlık kazanır. Nitekim risâlede yer alan bazı ifadeler de bu görüşü teyit edici mahiyettedir. Meselâ risâlenin sonunda "Bu, imamımız Şâfiî'nin, ayrıca Mâlik, Nu'mân ve Ahmed'in itikadıdır" tarzında yer alan cümle, eserin 187 (803) yılında vefat eden Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin ölümünden ve dört mezhebin ortaya çıkıp yerleşmesinden sonra kaleme alındığını göstermektedir. Müellifin İmâm Şâfiî'ye özellikle dua etmesi, risâlenin bilinebilen ilk şerhinin oldukça geç bir dönemde (aş. bk.) yapılması sadece Şâfiî âlimleri tarafından şerhedilmesi ve *rü'yetullah** konusunda tasavvufî bir anlayışı ihtiva etmesi de eserin, Hanefî mezhebinin müctehid imamlarından olan Şeybânî tarafından yazılmasını imkânsız kılmaktadır. Ayrıca risâlede yer alan ve Hz. Peygamber'in Allah'ı dünyada gördüğünü benimseyen görüşün, İmâm Muhammed'in itikadî fikirlerini nakleden *el-‘Akıdetü't-Taḥâviyye*

el-‘Akıdetü's-Şeybâniyye'nin ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3001/2, vr. 3^b)